

ATATÜRK'ÜN KÜLTÜR TANIMINA YORUMBİLİMSEL BİR YAKLAŞIM

Kültürü, edilgin bir soyut kavram olarak değil, insanın kendisinden kaynaklanan devingen bir çağdaş güç olarak tanımlamak, ilerici düşüncenin, temel gerekliliklerinden biridir. Atatürk'ün kültür tanımlarından birçoğunun ağırlık noktasını, bu ileriye dönük devingenliğin oluşturduğunu görüyoruz. Kültür, edilgin bir değerler yığını değildir onun için. Gerek bireyin gerekse toplumun geçmişini, şimdisini, geleceğini belirleyen bir etkinlikler, değişmeler ırmağıdır. Böyle bir bilinçle Atatürk, kültürü, çağdaş uygar çizgiden, geleceğe uzanan bir tarih boyutundan, hiç bir zaman ayrı görmez. Ziya Gökalp'ın "hars - medeniyet"¹ ayrımındaki yanlıya düşmez. Kültürü, çağdaş uygarlık doğrultusunda bir değişmeden ayrı düşünmez.

Atatürk'ün, kültür anlayışındaki bu devingen özelliği, birkaç yönden başarıyla örnekleyen tanımlarından biri: "Kültür, okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden anlam çıkarmak, bilinçlenmek, düşünmek, zekâyı eğitmektir," sözüdür.² Görüldüğü gibi bu söz, kültürü, odağı insan bilinci olan bir etkinlikler dizisi olarak tanımlamaktadır. Bunlardan birincisi okumaktır. Okumak, çağımız insanının bilgi edinmesinde en önemli yoldur. Özellikle, bilginin üretilmesinde, yayılmasında, yüzyıllardır edilgin bir ezbercilikten, bireysel ya da kurumsal medrese aktarımcılığından başka yol tanımamış bir toplumda, çağdaşlaşmanın ilk koşullarından biridir. Bilimin, tekniğin, sanatın bilgisi, çoğunlukla, oku-

1) Bkz. Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*, Ankara, 1976, s. 29-43.

2) Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara, 1959, s. 261 (Günümüz Türkçesine uyarlanarak alınmıştır.).

ma aracılığıyla ulaşır insanlara. Değişik bilgi alanlarının enikonu bulgulanması okuma ile gerçekleşir. Cumhuriyet döneminde okuma yetisinin bütün yurt yüzeyine yayılması çabaları, en önemli kültür atılımı olmuştur. Okumak, insanın dünyası ile toplumsal çevresini anlama yoludur. Nitekim, ele aldığımız kültür tanımında anlamak, okumayı izleyen ikinci önemli edimdir.

Anlama, gerçekte, bilim adamının, doğa ya da toplum olgularını çözümlene çabasıdır. Bir sanat eleştirmenin, yazın araştırmacısının, ele aldığı yapıtları yorumlama çabası da anlamadır. Bütün insan düşüncesinin temel edimidir anlama. İnsanın varoluşunun kendisi, akıp giden bir anlama süreci olarak görülebilir. Sözgelisi, insan yaşamının dilsiz sürebileceği düşünülebilir, ama anlama ediminden, insanın insanı ya da doğal çevreyi yorumlama çabasından yoksun bir yaşam düşünülemez. İçinde varolduğumuz dünya, olgularını ancak, anlamaya hazır kafalara açar bir bir İnsan varlığının tarihsel, toplumsal, doğal çevresini anlama belirler.

Bu bakımdan, Türk insanının yaşamında bir dünya değişimini gerçekleştiren önder olarak Atatürk, kültür tanımında, anlamaya özel bir yer verir. Türk bireyi, çağdaş uygar dünyanın kültürünü önce büyük bir açıklıkla anlayacak, sonra o evrensel bağlamda kendi kültür özdeşliğini kurabilecektir. İnsanın anlayışı, tarih içinde yoğrulduğundan, çağdaş Türk bireyinin anlaması da bugünün, geçmişin dünya görüşüyle bir irdelenişi olamazdı. Gerçek bir anlama, şimdiki tarihsel noktada, şimdinin tarihsel bakışıyla olanaklıdır.

İnsanın anlama edimi dil içinde gerçekleşir, dil aracılığıyla etki kazanır. Tarih içinde değişen öznenin, hem kendini hem de değişen nesnelere dünyasını anlama aracı olarak dil de bir noktaya çakılıp kalmaz. İnsanın varlık dünyasıdır. Yoksa insan, belli bir tarihsel noktadan ötesini göremez, seçemez olur. Oysa gerçek anlama, her zaman, görüleni özdeşleyebilmek, adlandırabilmektir. Adem'in, çevresindeki canlıları tek tek adlandırmasından beri böyledir bu. Görebilmek ise, şimdiye, geleceğe, sırtını değil, yüzünü dönmekle olur ancak.

Görmekle de iş bitmez. Görebildiğinden anlam çıkarmaktır önemli olan. Anlama ediminde, parça - bütün arasında görülen kar-

şıklı etkileşme sonucunda ortaya anlam çıkar. Tek tek anlama nesnelere, tek tek olayların her biri, bir bütüne göre anlam kazanır. Sözcüğü, "1919 yılı Mayısın 19'uncu günü Samsun'a çıktım" tümcesini bugün, hem bu sözün belirttiği bireysel edimi önceleyen tarihsel olaylar zincirini, hem de 19 Mayıs 1919'dan bu yana bütün bir tarihsel akışı düşünerek, belli bir bağlam içinde anlamlandırıyoruz. Anlam ile anlamlılık, bir bağlamla koşulludur öyleyse, bir gerçek durumun, bir konunun parçasıdır. Nitekim, bu söz, *Söylev*'in ilk tümcesi olarak değil de, bir gemicinin seyir defterinde karşımıza çıksa, bambaşka bir anlama gelir. Gerçek bağlamında görüldüğü an, Türk tarihindeki bir dönüm noktası niteliğinin de kavranmasını zorunlu kılar. Bu örnekte görüldüğü üzere, anlam her zaman tarihseldir. Tarihle değişir, tarihin akışıyla de yeni boyutlar, geçerlilikler kazanır.

Tarih içinde anlama, bir bilgi birikimiyle sürekli olarak donanmaktır. Anlayan birey, bu bilgi birikimi ile her şeyi daha bir bilinçle, daha bir kuşatıcı biçimde kavrar. Böyle bir bilinç, belli bir uygunluk düzeyinde, anlamayı insanca varoluşun koşulu sayar. Evrene, insana, doğaya uyanık bir göz gibi yönelen bu bilinçle, anlama insanca yaşamının en büyük erdemi olur. Bu tür etkin bir anlama ediminin gerçekleştirilebilmesi ise, kafaların belli bir eğitimi kazanmış olmasını gerektirir. Anlama, düşünebilen devingen kafalara vergi bir yetidir.

Düşünmek, varolan bilgilerin, değişik alanlarda daha önceki varguların, edilgin bir yinelenmesi değil, anlaşılmayı, adlandırılmayı, deşilmeyi gerektiren bilinmezlerin, örtüklüklerin açılmasıdır. Bilincin, bir tarihsel olguya, bir doğa olgusuna, bir yazılı metne, herhangi bir insan yaratısına sürekli sorular yöneltmesi, "neden?" sorusunu yöneltmesi, bir soru - yanıt zinciri içinde, görüşünü, kavrayışını büyüterek, şimdinin dünyasını, bilim, yaratıcılık, uygulamayı açılarından kuşatabilmesidir. "Neden?" sorusunu sormayan, olguları, nesnelere devingen bir soru - yanıt zincirinin halkaları olarak göremeyen kafa, çakılı olduğu noktada, tarihdışı kalmaya yazgılıdır. Nitekim, insan düşüncesinde aydınlanma çağı, doğa olguları karşısında bu sorunun sorulması ile başlamıştır. Her bireysel düşünce, ortaçağdaki gibi ezbere bir aktarım değil de, insanın şimdiki çağdaş dünyaya bir yönelişi, bir tepkisi olduğu ölçüde ileridir, üreticidir.

Türkiye'de, Cumhuriyet döneminin, özellikle ilk yirmi yılında, yetişen yeni kuşaklara bu anlamda bir düşünme yetisi kazandırmak ulusal eğitimde başlıca ilke olarak benimsenmiş, geçmişten süregelen bütün ortaçağ artığı, tutucu öğeler, tarihsel bir hesaplama mayla, her alanda etkisiz bırakılmıştır. Cumhuriyet aydınının, çağdaş uygarlık doğrultusunda ilk atılımı kesin ilkeli bir atılımdır.

Günümüz Türk aydını da, Cumhuriyet döneminin ilk aydınlarının kararlılığıyla, geriliğe, bağınazlığa, bilimsizliğe, usdışı direnmelere hiç ödün vermeden, gerilikle hiç bir uzlaşmaya yanaşmadan, kendine bir çağdaş dünya kurmak zorundadır.

Atatürk'ün tanımladığı anlamda etkin bir çağdaş kültürün başlıca dayanağı, böyle bir aydın davranışı olacaktır.

A. GÖKTÜRK

RÉSUMÉ

L'auteur de cet article, A. Göktürk, se propose de dessiner les contours des traits pertinents du concept de culture tels qu'ils se présentent dans la pensée d'ATATÜRK. Il s'agit là d'un concept dynamique qui concerne aussi bien le passé que le présent et l'avenir du pays. Atatürk définit la culture comme un ensemble d'activités et de valeurs nationales dont le centre est la conscience humaine formée par différents processus qui ont pour but de promouvoir une compréhension et une réflexion approfondies chez l'homme turc. Il ne s'agit rien de moins que d'une saisie nouvelle de la réalité, consécutive à la révolution kémaliste et dont le but ultime est d'atteindre à travers les valeurs culturelles nationales une culture contemporaine.